

ZMIANY W AWIFAUNIE ARBORETUM I ZAKŁADZIE FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH W OKRESIE OSTATNICH 36 LAT – CZĘŚĆ 2

Changes in the breeding avifauna at the Arboretum and the Department
of Physiography in Bolestraszyce over the last 36 years

JÓZEF HORDOWSKI

*Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszytach, 37–700 Przemyśl, skr. poczt. 471,
tel./fax 16 671 64 25, e-mail: j.hordowski@gmail.com*

Spis treści

Grzywacz <i>Columba palumbus</i> Linnaeus, 1758.	3
Kawka <i>Corvus monedula</i> Linnaeus, 1758.	3
Kokoszka <i>Gallinula chloropus</i> Linnaeus, 1758.	3
Kos <i>Turdus merula</i> Linnaeus, 1758.	3
Krętogłów <i>Jynx torquilla</i> Linnaeus, 1758.	3
Krzyżówka <i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758.	4
Kuropatwa <i>Perdix perdix</i> (Linnaeus, 1758).	4
Łozówka <i>Acrocephalus palustris</i> (Bechstein, 1798).	4
Pleszka <i>Phoenicurus phoenicurus</i> (Linnaeus, 1758).	4
Raniuszek <i>Aegithalos caudatus</i> (Linnaeus, 1758).	4
Sierpówka <i>Streptopelia decaocto</i> (Frisvaldszky, 1838).	4
Siniak <i>Columba oenas</i> Linnaeus, 1758.	5
Sójka <i>Garrulus glandarius</i> (Linnaeus, 1758).	5
Szpak <i>Sturnus vulgaris</i> Linnaeus, 1758.	5
Turkawka <i>Streptopelia turtur</i> (Linnaeus, 1758).	5
Wróbel <i>Passer domesticus</i> (Linnaeus, 1758) i mazurek <i>Passer montanus</i> (Linnaeus, 1758).	6
Zięba <i>Fringilla coelebs</i> Linnaeus, 1758.	6
Zniczek <i>Regulus ignicapilla</i> (Temminck, 1820).	6
ZMIANY W AWIFAUNIE NA PRZESTRZENI LAT 1984–2020	6

Grzywacz *Columba palumbus* Linnaeus, 1758.

W ciągu 4 pierwszych liczeń w latach 1987–2003 w ogrodzie gniazdowały 1–2 pary. Mniej więcej od 2010 r. liczebność tego gatunku zaczęła szybko rosnąć i w 2014 r. gniazdowało już 19 par, a w 2020 r. – co najmniej 26 par. Na zwiększenie jego liczebności ma wpływ proces synurbizacji obserwowany u tego gatunku od kilku dziesięcioleci.

Kawka *Corvus monedula* Linnaeus, 1758.

W latach 1984–2013 na terenie parku gniazdowało w starych dziuplastych drzewach 4–9 par kawek. Jednakże w wyniku cięć sanitarnych i naturalnego wypadania takich drzew, w 2014 r. gniazdowała tylko jedna para w kominie na Oficynie Dużej. Od 2020 r. kawka nie gniazduje już na terenie ogrodu.

Kokoszka *Gallinula chloropus* Linnaeus, 1758.

Gniazdowała w Arboretum nieregularnie przez cały okres badań. Po wykopaniu trzeciego stawu w 1996 r., przestała gniazdować w starej części ogrodu. Od 2018 r. gniazdowały już tylko 2 pary, w tym jedna na małym stawie w starej części ogrodu. Dorosłe ptaki wraz z pisklętami nie bały się ludzi i pozwalały się obserwować z kilku metrów.

Kos *Turdus merula* Linnaeus, 1758.

W ciągu 36 lat liczebność kosa na terenie Arboretum Bolestraszyce uległa zwiększeniu co najmniej dwukrotnie. Zagęszczenie tego gatunku w 1994 r. wynosiło 8,9 p/10 ha, zaś w latach 2003–2014 wynosiło 10,2–13,3 p/10 ha. W początkowym okresie zimowym 2020 na terenie ogrodu zimowało do 35 ptaków.

Krętogłów *Jynx torquilla* Linnaeus, 1758.

Pierwszy lęg stwierdzono w 1998 r. Mniej więcej 15 lat temu pierwsze krętogłowy zaczęły gniazdować także w osiedlach sąsiadujących z Arboretum.

Krzyżówka *Anas platyrhynchos* Linnaeus, 1758.

Gniazduje nieprzerwanie w Bolestraszycach. W niektórych latach gniazda krzyżówki znajdowały się kilka metrów od alejek spacerowych. Dorosłe wraz z pisklętami opuszczały ogród wkrótce po ich wykluciu. Do tej pory nie wytworzyła się populacja synantropijna.

Kuropatwa *Perdix perdix* (Linnaeus, 1758).

Jako ciekawostkę można podać jej gniazdowanie na dolnym tarasie w 1994 r.

Łozówka *Acrocephalus palustris* (Bechstein, 1798).

We wczesnej fazie tworzenia ogrodu, kiedy prace pielęgnacyjne polegające na koszeniu były wykonywane tylko w wybranych miejscach, łożówka gniazdowała w 1987 r. w liczbie 7 par. Po otwarciu Arboretum dla zwiedzających i koszeniu ogrodu na całej powierzchni gatunek przestał gniazdować.

Pleszka *Phoenicurus phoenicurus* (Linnaeus, 1758).

Gniazdowała na terenie Arboretum nieregularnie, najpierw w latach 1984–1986, następnie w latach: 2005, 2011 i 2019 jedna para trzymała rewir w okolicach Oficyny Małej na górnym tarasie. W Polsce liczebność pleszki wykazywała silną tendencję wzrostową, aczkolwiek zwiększenie liczebności tego gatunku odbywało się głównie przez kolonizację nowych obszarów (Chylarecki i in. 2018).

Raniuszek *Aegithalos caudatus* (Linnaeus, 1758).

W latach 1983–1984 na terenie Arboretum gnieździła się jedna para tego gatunku. Następnie lęgową parę zaobserwowano dopiero w 2018 r. Para ta założyła gniazdo w świerkach od wschodniej strony ogrodu.

Sierpówka *Streptopelia decaocto* (Frisvoldsky, 1838).

W czasie pierwszego badania na terenie ogrodu gniazdowała tylko jedna para sierpówki, później nastąpił gwałtowny wzrost jej liczebności i w 1994 r. lęgło się aż 30 par. Na jednym drzewie znaleziono wówczas dwa czynne gniazda. Jednakże w 1998 r. gniazdowały już tylko 3 pary i mniej więcej taka liczebność utrzymywała się przez następne lata. Nagły

spadek liczebności sierpówki spowodowany był zapewne bardzo ostrą i śnieżną zimą w sezonie 1995/1996. W 2020 r. nie stwierdzono już obecności tych ptaków w ogrodzie. Zaprzestanie gniazdowania tego gatunku w drugiej dekadzie XXI w. na terenie Arboretum należy wiązać ze wzrostem liczebności grzywacza, który silnie konkuruje z sierpówką (Antczak 2004, Biaduń 2009).

Siniak *Columba oenas* Linnaeus, 1758.

Po raz pierwszy para mieszana – samiec siniaka i samica grzywacza – przebywała na terenie ogrodu w Bolestraszcach w roku 2018. W 2020 r. była już para, która gniazdowała w jednej ze skrzynek lęgowych. Samiec odzywał się aż do początku sierpnia. Ptaki były skryte i przebywały głównie w koronach drzew, rzadko widziano je żerujące wzdłuż alejek spacerowych.

Sójka *Garrulus glandarius* (Linnaeus, 1758).

Jako gatunek lęgowy pojawiła się w Arboretum Bolestraszyce w 2015 r. Przez następne lata corocznie była obserwowana jedna para.

Szpak *Sturnus vulgaris* Linnaeus, 1758.

W 1987 r. park zasiedlało 12 par, następnie w wyniku wywieszenia budek lęgowych w latach 1994–2003 było 29–34 par, później mimo rozwieszenia kolejnych skrzynek lęgowych szpak znacznie zmniejszył liczebność i w 2014 r. gniazdowało już tylko 6 par. Również w latach następnych nie stwierdzono wzrostu jego liczebności.

Turkawka *Streptopelia turtur* (Linnaeus, 1758).

Jedna para turkawek regularnie gniazdowała w ogrodzie na przełomie wieków, po 2003 r. już nie obserwowana. Związane to było zapewne z ogólnoeuropejskim spadkiem liczebności tego gatunku, który szczególnie uwidocznił się na początku tego wieku.

Wróbel *Passer domesticus* (Linnaeus, 1758) i mazurek *Passer montanus* (Linnaeus, 1758).

Oba gatunki przestały gniazdować na terenie Arboretum, co wynika zapewne z braku pożywienia na terenie ogrodu, a być może także remontu budynków, w których dawniej gnieździły się pojedyncze pary. Zmniejszenie liczebności można też powiązać z gwałtownym załamaniem produkcji rolnej w latach 90. XX w., które wpisało się w ogólnoeuropejski zanik tego gatunku. Spadek liczebności mazurka jest zjawiskiem znanym od dłuższego czasu, notowanym w parkach śródmiejskich w skali krajowej (Tomiałojć i Stawarczyk 2003).

Zięba *Fringilla coelebs* Linnaeus, 1758.

W stosunku do 1987 r. gatunek zwiększył zagęszczenie na obszarze Arboretum dwukrotnie – do ponad 20 p/10 ha. Zięby pozbyły się lęku przed człowiekiem już na początku XX w. Po 20 latach proces ten się nasila i niektóre ptaki zjadają resztki pokarmu podrzucane przez turystów. Ptaki chętnie wylatują na żer poza obręb ogrodu.

Zniczek *Regulus ignicapilla* (Temminck, 1820).

W latach 2016–2018 – prawdopodobnie 2–3 pary gniazdowały we wschodniej części ogrodu, gdyż przez całą wiosnę słyszano i obserwowano do 3 ptaków jednocześnie. Szczególnie często widziano je w dużej kępie złożonej z jodeł, daglezi i świerka, gdzie zapewne się gnieździły.

ZMIANY W AWIFAUNIE NA PRZESTRZENI LAT 1984–2020

Zmiany w ugrupowaniu ptaków Arboretum odpowiadają zmianom, jakie w tym czasie zachodziły w ogrodzie. Zapewne do 1975 r. skład awifauny był podobny do obserwowanych w wielu parkach podworskich dawnej Ziemi Przemyskiej (Hordowski i Kunysz 1990). W następnych latach, kiedy rozpoczęto pierwsze nasadzenia oraz prace porządkowe polegające na wycinaniu „dzikiej” warstwy krzewów i zastępowaniu jej głównie zimozielonymi gatunkami i odmianami drzew i krzewów, miało miejsce zachwianie stabilności zespołu ptaków. Badania prowadzone w 1987 r. wykazały, że w tym czasie nastąpiła już stabilizacja układu po gwałtownym „szoku”, jaki miał miejsce w latach wcześniejszych. Wprowadzenie w latach następnych setek nowych nasadzeń spowodowało wzrost liczebności ptaków

gniazdujących w warstwie krzewów. Nastąpił w tym czasie zanik gatunków gniazdujących na ziemi i w runie, m.in. z powodu wielokrotnego koszenia całej powierzchni ogrodu i częstych zabiegów pielęgnacyjnych (np. łożówka, słowik szary). Zabiegi konserwatorskie powodowane m.in. bezpieczeństwem zwiedzających spowodowały stopniowy zanik naturalnych dziupli i zmniejszenie liczebności, np. kawki. Szpaki przeniósł się do sztucznych budek lęgowych, ale po 2010 r. ich liczebność w dalszym ciągu spadała.

Otwarcie ogrodu dla publiczności w roku 1992 spowodowało zmianę zachowania ptaków, np. zmniejszenie dystansu ucieczki i stopniowe przystosowanie się większości gatunków do obecności ludzi. Najpierw obserwowano to zachowanie u zięb, później u kosa, drozda śpiewaka, kawki, grzywacza, kokoszki wodnej oraz kaczkę krzyżówki.

Tab. 1. Zagęszczenie i dominacja ugrupowania ptaków Arboretum Bolestraszyce w latach 1987, 1994, 1998, 2003 i 2014

Gatunek	1987	1994	1998	2003	2014
Szpak <i>Sturnus vulgaris</i> Linnaeus, 1758	12,2	32,2	24,0	27,2	4,8
Zięba <i>Fringilla coelebs</i> Linnaeus, 1758	11,1	16,7	10,4	20,8	20,0
Kawka <i>Corvus monedula</i> Linnaeus, 1758	8,8	4,4	3,2	7,2	0,8
Łozówka <i>Acrocephalus palustris</i> (Bechstein, 1798)	7,7		0,8		
Szczygieł <i>Carduelis carduelis</i> (Linnaeus, 1758)	6,6	18,9	8,8	8,8	3,2
Dzwoniec <i>Chloris chloris</i> (Linnaeus, 1758)	5,5	34,4	8,0	8,0	8,8
Zaganiacz <i>Hippolais icterina</i> (Vieillot, 1817)	4,4	5,6	5,6	5,6	2,4
Muchołówka szara <i>Muscicapa striata</i> (Pallas, 1764)	4,4	5,6	2,4	2,4	3,2
Kapturka <i>Sylvia atricapilla</i> (Linnaeus, 1758)	4,4	11,1	7,2	7,2	5,6
Kulczyk <i>Serinus serinus</i> (Linnaeus, 1766)	4,4	3,3	4,0	6,4	4,0
Gąsiorek <i>Lanius collurio</i> (Linnaeus, 1758)	3,3	2,8	0,8	4,8	0,8
Pierwiosnek <i>Phylloscopus collybita</i>	3,3	4,4	4,8	2,4	4,8
Rudzik <i>Erithacus rubecula</i> (Linnaeus, 1758)	3,3	2,2	2,4		3,2
Słowik szary <i>Luscinia luscinia</i> (Linnaeus, 1758)	2,2				

Gatunek	1987	1994	1998	2003	2014
Ciemiówka <i>Sylvia communis</i> (Latham, 1787)	2,2	0,6		2,4	
Piegża <i>Curruca curruca</i> (Linnaeus, 1758)	2,2	3,3	2,4		2,4
Piecuszek <i>Phylloscopus trochilus</i> (Linnaeus, 1758)	2,2			10,4	
Kos <i>Turdus merula</i> (Linnaeus, 1758)	2,2	8,9	8,8	0,8	13,6
Mazurek <i>Passer montanus</i> (Linnaeus, 1758)	2,2	5,6	0,8	0,8	
Kokoszka <i>Gallinula chloropus</i> (Linnaeus, 1758)	1,1	2,2	0,8	0,8	
Uszatka <i>Asio otus</i> (Linnaeus, 1758)	1,1	1,1	0,8		0,8
Grzywacz <i>Columba palumbus</i> Linnaeus, 1758	1,1	2,2	1,6	3,2	14,4
Sierpówka <i>Streptopelia decaocto</i> (Frigidus, 1838)	1	33,3	2,4	0,8	1,6
Kukułka <i>Cuculus canorus</i> Linnaeus, 1758	1,1	0,6	0,8	0,8	0,8
Pliszka siwa <i>Motacilla alba</i> Linnaeus, 1758	1,1	1,1	0,8		0,8
Kopciuszek <i>Phoenicurus ochruros</i> Linnaeus, 1758	1,1	1,1	0,8		0,8
Świstunka <i>Rahdina sibilatrix</i> (Bechstein, 1793)	1,1				0,8
Strumieniówka <i>Locustella fluviatilis</i> (Wolf, 1810)	1,1			1,6	
Kwiczół <i>Turdus pilaris</i> Linnaeus, 1758	1,1	6,7	2,4		1,6
Gajówka <i>Sylvia borin</i> (Boddaert, 1783)	1,1	1,1	0,8		
Sikora uboga <i>Poecile palustris</i> (Linnaeus, 1758)	1,1	1,1	0,8	0,8	0,8
Bogatka <i>Parus major</i> Linnaeus, 1758	1,1	2,2	2,4	0,8	1,6
Kowalik <i>Sitta europaea</i> Linnaeus, 1758	1,1	2,2	0,8	0,8	1,6
Pelzacz ogrodowy <i>Certhia brachydactyla</i> Brehm, C.L. 1831	1,1	1,1	0,8	0,8	0,8
Wilga <i>Oriolus oriolus</i> (Linnaeus, 1758)	1,1	1,1	0,8		0,8
Sroka <i>Pica pica</i> (Linnaeus, 1758)	1,1	1,1	0,8	5,6	
Makolągwa <i>Linaria cannabina</i> (Linnaeus, 1758)		7,8	4,8	1,6	3,2
Modraszka <i>Cyanistes caeruleus</i> (Linnaeus, 1758)		2,2	1,6		0,8
Wróbel <i>Passer domesticus</i> (Linnaeus, 1758)		3,3	2,4		0,8

Gatunek	1987	1994	1998	2003	2014
Krzyżówka <i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758		1,1			1,6
Kuropatwa <i>Perdix perdix</i> (Linnaeus, 1758)		1,1			
Pleszka <i>Phoenicurus phoenicurus</i> Linnaeus, 1758		1,1			
Pokrzywnica <i>Prunella modularis</i> (Linnaeus, 1758)		1,1	0,8	1,6	2,4
Puszczyk <i>Strix aluco</i> Linnaeus, 1758		1,1	0,8		0,8
Śpiewak <i>Turdus philomelos</i> Brehm, C.L., 1831		1,1	4,8	4,0	6,4
Turkawka <i>Streptopelia turtur</i> (Linnaeus, 1758)			0,8	0,8	
Krętogłów <i>Jynx torquilla</i> Linnaeus, 1758			0,8	0,8	0,8
Rokitniczka <i>Acrocephalus schoenobaenus</i> (Linnaeus, 1758)			0,8	0,8	
Kłaskawka <i>Saxicola rubicola</i> (Linnaeus, 1766)			0,8	0,8	
Bażant <i>Phasianus colchicus</i> Linnaeus, 1758					1,6
Dudek <i>Upupa epops</i> Linnaeus, 1758					0,8
Dzięcioł białoszyi <i>Dendrocopos syriacus</i> (Hemprich & Ehrenberg, 1833)					0,8
Dzięcioł duży <i>Dendrocopos major</i> (Linnaeus, 1758)					0,8
Trznadel <i>Emberiza citrinella</i> Linnaeus, 1758					0,8
Gawron <i>Corvus frugilegus</i> Linnaeus, 1758	(495)	(396)	(280)	(277)	(178)
Razem (bez gawrona)	111,2	238,1	130,4	141,6	126,4